

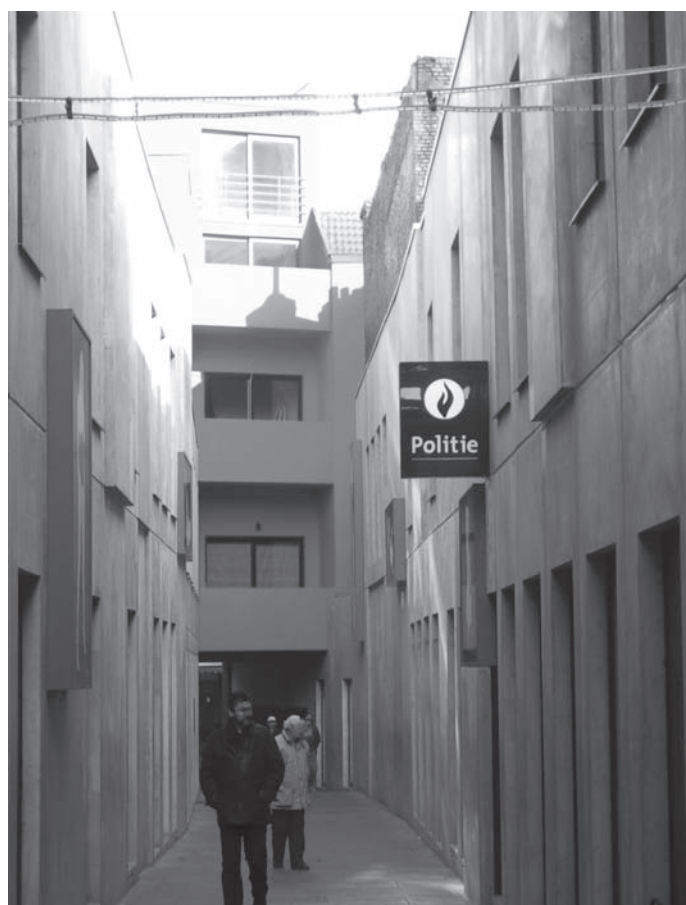
Verdreven naar de rafelrand

AUTEUR Marion van San

FOTOGRAFIE Maarten Loopmans

De gevolgen van de invoering van het prostitutiebeleid in Antwerpen zijn groot geweest voor de meest kwetsbare prostituees in de Scheldestad. Ondanks de pogingen van de gemeente om straatprostitutie uit te bannen bleef de harde kern van prostituees overgeleverd aan de straat. Door het gemeentebestuur werden zij steeds meer verdreven naar de rafelrand.

In 1998 gaf de stad Antwerpen aan het Nederlandse Adviesbureau Seinpost de opdracht een advies te ontwikkelen voor een beleidsplan dat gericht moest zijn op het reguleren van prostitutie in de stad. Er waren veel vormen van prostitutie in de stad zoals raamprostitutie, straatprostitutie, jongensprostitutie, escort en thuisontvangst. Deze verscheidene prostitutiesectoren brachten ieder hun eigen problemen met zich mee, maar vooral de raamprostitutie in het Schipperskwartier en de straatprostitutie in de Atheneumbuurt leverden overlast op. Beide wijken maakten een verloederde indruk, en er was sprake van veel criminaliteit waardoor deze gebieden een grote aantrekkingskracht hadden op allerlei louche types. Daarnaast had men er dag en nacht te maken met een zogenoemde 'verkeerscarroussel' van rondrijdende klanten. De grootste moeilijkheden in de Atheneumbuurt ontstonden echter vooral door het druggebruik van de tippelende vrouwen die zich overdag ophielden in de buurt van een aantal scholen in de wijk. Buurtbewoners klaagden over rondhangende dealers en pooiers, rondslingerende spuiten, en over het feit dat prostituees ongegeneerd hun klanten afwerkten in portieken. Uiteindelijk resulteerden al deze klachten in een petitie van bewoners gericht aan het stadsbestuur waarin gevraagd werd actief op te treden tegen de overlast in de buurt. Op basis van het beleidsadvies dat werd opgesteld door Seinpost besloten beleidsmakers de problemen met prostitutie integraal aan te pakken. De peilers van het plan waren dat prostitutie in de stad controleerbaar en beheersbaar moest blijven. In eerste instantie betekende dit dat de activiteiten van de prostituees geen overlast mochten veroorzaken, en dat de criminele randverschijnselen moesten worden bestreden. Daarnaast streefde men naar een herontwikkeling van de prostitutiebuurten, en er moest gezorgd worden voor een verbetering van de positie van de prostituees.

Grotere risico's

Naar aanleiding van deze punten werd er vanaf 2000 werk gemaakt van de Atheneumbuurt, het voornaamste doel was het verplaatsen, of liever nog het uitbannen, van straatprostitutie. In eerste instantie werd gezocht naar een alternatieve tippellocatie buiten de stad, maar die bleek moeilijk te vinden. Daarnaast was men bang dat een gelegaliseerde tippelzone aantrekkingskracht zou uitoefenen op prostituees uit de rest van België. Om het fenomeen straatprostitutie een halt toe te roepen besloot het stadsbestuur tot het uitvaardigen van een tippelverbod in de stad. Vrouwen die werden betrapt op tippelen kregen na drie keer een straatverbod opgelegd. Ook werden er, in de buurt waar veel

getippeld werd, een aantal verkeerstechnische maatregelen genomen zodat de overlast van rondrijdende klanten werd stopgezet. Er werden bijvoorbeeld betonblokken midden op de weg geplaatst. Daarnaast sloot de gemeente een groot deel van de panden waarin rendez-vous hotelletjes- plekken waar prostituees terecht konden met hun klanten waren gevestigd. Er kwam ook een verbod op het verhuren van kamers voor prostitutiedoeleinden. Hotels die dit verbod negeerden werden gesloten. De politiecontroles in de wijk werden sterk opgedreven: klanten die uit de rendez-vous hotels kwamen werden staande gehouden, zij riskeerden een boete van 250 euro en een straatverbod. Dit alles had tot gevolg dat er sprake was van een forse daling van de zichtbare tippelactiviteiten in de buurt, en dat in een mum van tijd een groot deel van de overlast, veroorzaakt door tippelende prostituees, was verdwenen.

Maar ondanks het harde ingrijpen van de gemeente en de politie bleek de harde kern van drugsverslaafde en tippelende prostituees maar niet weg te krijgen uit de buurt. De vrouwen die achterbleven waren vaak bijzonder kwetsbaar, prostitutie was hun enige overlevingsstrategie. In de rendez-vous hotelletjes konden de vrouwen voorheen vaak in relatieve veiligheid werken, maar toen deze verdwenen werd deze groep verdreven naar de straat. Dit had tot gevolg dat ze, meer nog dan vroeger, het risico liepen om het slachtoffer te worden van geweld en andere vormen van misbruik.

Schrijnende voorbeelden

In 2007 gaf het Gezondheidshuis voor Antwerpse Prostitutie opdracht aan onderzoekers van de Erasmus Universiteit om onderzoek te doen naar de hulpvragen van prostituees in Antwerpen en het aanbod van hulpverlening aan deze groep in de stad. Om hier zicht op te krijgen werden gesprekken gevoerd met prostituees, werkzaam in verschillende sectoren, en professionals als buurtagenten, beleidsambtenaren en straathoekwerkers. Aan de hand van deze gesprekken kregen we een goed beeld van de directe gevolgen van de invoering van het prostitutiebeleid op het dagelijks leven van de prostituees. Vooral de positie van straatprostituees werkzaam in de Atheneumbuurt was na de invoering van het beleid danig gewijzigd.

De groep Antwerpse vrouwen die tijdens de periode van het veldwerk als straatprostituee werkten in de Atheneumbuurt waren voor een belangrijk deel vrouwen waarbij zowel sprake was van drugsgebruik, als van een psychiatrische problematiek. Hulpverleners spraken van een zogenoemde 'dubbele diagnose'. Deze groep prostituees hadden vaak geen vaste woon- of verblijfplaats en waren daardoor 'ambtelijk geschrap't', wat betekende dat ze voor de overheid eigenlijk niet meer bestonden, en dat ze geen aanspraak meer konden maken op sociale voorzieningen. Veel van deze vrouwen hadden verschillende inbreuken op de politiecodel- vooral artikel 285, zijnde tippelen- op hun naam staan. Maar ook strafrechtelijke inbreuken, waaronder diefstallen, prostitutie en overtreding van de opiumwet kwamen voor.

Om in contact te komen met de straatprostituees gingen we op stap met een straathoekwerker die goede contacten had met deze vrouwen en ons bij hen introduceerde. De straatprostituees waarmee wij in contact kwamen waren gemiddeld twaalf jaar actief (geweest) in de prostitutie, en waren allemaal verslaafd (geweest) aan harddrugs. Zij

schetsten stuk voor stuk, een ontluisterend beeld van hun leven op straat.

Marina bijvoorbeeld, zij werkte sinds haar zestiende als straatprostituee in de Atheneumbuurt. Toen wij haar spraken was ze sinds vier maanden afgekickt en probeerde zij haar leven weer op de rails te krijgen. Ook met prostitutie was ze gestopt. Ze huurde sinds kort een appartement en ontving een bijstandsuitkering. Tijdens het gesprek zei ze dat ze hoopte in snel weer voor haar dochtertje van vier, die op dat moment in een pleeggezin verbleef, te kunnen zorgen.

Machteld en Ronny waren 21 jaar samen. Ze hadden allebei jaren in de prostitutie gewerkt om hun druggebruik te kunnen bekostigen. We ontmoetten hen in de wachtzaal van de Free Clinic, een organisatie die zich inzet voor de gezondheid van drugsverslaafden, waar ze beiden het methadonprogramma volgden. Vanaf het moment dat ze gestopt waren met harddrugs waren ze, naar eigen zeggen, uit de prostitutie gestapt. Zowel Ronny als Machteld hadden kinderen uit vorige relaties, maar tot hun verdriet hadden ze daar al jarenlang geen contact meer mee.

Ze werkte in een bar toen Katja verliefd werd op een klant, hij deed haar in de straatprostitutie belanden. Ze was toen negentien. Acht jaar later kwam ze voor het eerst in contact met harddrugs. Toen we haar spraken zei ze ons dat ze nog een tijdje door wilde gaan met haar werk als prostituee, op die manier kon ze haar druggebruik bekostigen. Daarna wilde ze 'normaal' werk zoeken, om voor haar dochter van elf te zorgen, die op dat moment bij een pleeggezin woonde. Maar voorlopig lukte het Katja niet te breken met haar druggebruik, en was ze overgeleverd aan de straat.

Lola tot slot was via haar jeugdvriend op jonge leeftijd begonnen met harddrugs. Zijn moeder, die ook verslaafd was, werkte als prostituee in de Atheneumbuurt. Toen Lola 22 jaar was kwam ze in de Atheneumbuurt terecht waar ze sindsdien als prostituee werkte. Toen we haar spraken was Lola sinds twee jaar besmet met het HIV-virus. Zij had vijf kinderen, waarvan alleen de oudste thuis woonde. Haar andere kinderen werden opgevangen door haar moeder en schoonmoeder. Lola was tevreden hoe haar leven er op dat moment uitzag. Ze zei geen financiële problemen te hebben en had naar eigen zeggen haar druggebruik onder controle.

Buurtbewoners klaagden over rondhangende dealers en pooiers en rondslingerende spuiten.

Verslechterde werkomstandigheden

De maatregelen van de gemeente hadden volgens de straatprostituees grote gevolgen gehad voor hun werkomstandigheden. Ze noemden het werk als straatprostituee sowieso lastig, maar door de verscherpte maatregelen was het voor hen nog lastiger geworden. Ze werden, naar eigen zeggen, steeds meer verdreven uit de wijk. Zo was het aantal klanten dat zij per dag hadden beperkter, omdat steeds meer klanten wegbleven door de repressieve maatregelen die in de wijk golden.

Daarnaast zeiden ze dat ze zich steeds vaker tevreden moesten stellen met wat de klanten wilden betalen voor hun diensten. Om het nodige geld toch bij elkaar te krijgen maakten de prostituees vaak lange dagen. Bovendien bleek dat de straatprostituees in de meeste gevallen roesmiddelen gebruikten om langer door te kunnen werken, of louter om het leven in de prostitutie aan te kunnen. De vraag is alleen of dit direct een gevolg was van het beleid. Een aantal prostituees die jarenlang actief waren in de wijk stelden dat zij ook al lange dagen maakten voor de nieuwe maatregelen van kracht gingen. Maar volgens hen leverde het werk dat ze deden wel meer gevaren op dan vroeger. Vooral door het sluiten van de rendez-vous hotelletjes gingen de vrouwen steeds vaker met volslagen onbekenden mee, die zij in de auto op een afgelegen parkeerterrein afwerkten. De verhalen over het geweld waar deze vrouwen mee te maken kregen waren dan ook ronduit ontluisterend, en wat vooral opviel was dat het hen ogenschijnlijk onberoerd liet wat er om hen heen gebeurde. Het leek erop alsof geweld iets was dat er gewoon bij hoorde, en waar ze mee hadden leren leven. De vrouwen vertelden onbewogen over andere vrouwen die vermist of vermoord waren, en over het geweld waar ze zelf mee te maken hadden gekregen. Volgens de vrouwen trekt de prostitutie sinds de verscherpte maatregelen veel meer 'rare' mensen dan vroeger, hierdoor ervaren de prostituees het werk als gevaarlijker. Uit de verhalen bleek bovendien dat er weinig solidariteit was onder de

vrouwen die op straat werkten. Zo zouden de netwerken van onderlinge hulp en steun voor een belangrijk deel uit elkaar gevallen zijn. Daar waar vrouwen in het verleden voor elkaar opkwamen of sociale controle uitoefenden op elkaars doen en laten, leek dat tegenwoordig verdwenen. De reden dat dit grotendeels was weggefallen had te maken met het feit dat de groep prostituees veel diverser was geworden dan in de jaren ervoor, en dat de concurrentie tussen de straatprostituees onder meer door de stringenterre beleidsmaatregelen was toegenomen.

Ontbrekende hulpverlening

Aangezien de straatprostituees voor een belangrijk deel verdreven werden uit de wijk, was er maar weinig ruimte voor hulpverlening aan de vrouwen. Het belangrijkste doel van de gemeente was dat de vrouwen verdwenen uit het straatbeeld, hulpverleningsinstanties zouden alleen maar een aanzuigend effect hebben. Hoewel de professionals ervan doordrongen waren dat de straatprostituees uit de Atheneumbuurt eerder zorgmijddend waren, dan dat ze een beroep deden op de hulpverlening, kwam uit de gesprekken naar voren dat de verslaafde straatprostituees onvoldoende bereikt werden door hulpverlening, en dat de bestaande hulpverlening te beperkt was om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van deze groep. Zo was er bijvoorbeeld een hulpverleningsinstantie die niet langer meer naar de buurt kwam na de sluiting van de rendez-vous hotelletjes. Toen

die er nog waren werden de vrouwen daar gemakkelijk bereikt maar sinds die mogelijkheid er niet meer was had de hulpverleningsinstantie zich teruggetrokken. Ook was er binnen het aanbod volgens de professionals een gebrek aan sociale ondersteuning van de vrouwen. Zij konden bij Free Clinic terecht voor vervangmedicatie als methadon, en ondersteuning wanneer zij wilden afkicken. Maar voor alle andere problemen waar deze vrouwen mee kampten was er geen tijd. Een aantal professionals betreurde het dan ook dat er geen zorg op maat werd geboden voor deze vrouwen. Sommige van de vrouwen die aan het woord kwamen, waren niet te spreken over de hulp die er in de wijk voorhanden was. Hoewel ze ook wel – vaak uit eigen ervaring - wisten dat de groep zich nogal eens onttrok aan hulpverlening. Maar aan de andere kant werd gezegd dat het straathoekwerk het op verschillende momenten ook liet afweten, en onvoldoende deed om de meisjes aan te spreken en alternatieven te bieden. Door prostituees en hulpverleners werd het idee breed gedeeld dat in de buurt vooral de nadruk lag op repressie. Volgens de professionals waren de gemeentelijke administratieve sancties, en de vrijwillige hulpverlening, zoals die geboden werd, te beperkt om een substantiële verbetering van de leefsituatie van de verslaafde prostituees te realiseren. Wat het meest werd gemist door de meisjes was een organisatie die hen een luisterend oor kon bieden, en waar er stapsgewijs kon gewerkt worden aan hun problemen.

Ondanks ingrijpen waren de drugsverslaafde prostituees niet weg te krijgen.

Schone schijn

De Atheneumbuurt heeft een flinke opknopbeurt gekregen en op het eerste gezicht is er geen sprake meer van straatprostitutie in de wijk. De overlastgevende taferelen, zoals die in het verleden veelvuldig voorkwamen, zijn verdwenen. Door het gevoerde beleid van de laatste jaren zijn straatprostituees steeds meer verdreven, ze zijn verdwenen achter telefoonnummers, en gaan nu door het leven als escortmeisje. De vrouwen zijn uit het blikveld van hulpverleners geraakt- voor zover die hulp nog wordt geboden- en ze zijn in de illegaliteit terecht gekomen, of in handen gevallen van louche figuren. Beleidsmakers hebben de prostitutiezone gesloten, maar komen er nu achter dat prostitutie niet weg te krijgen is. Dat heeft vooral te maken met het feit dat de vrouwen geen alternatief geboden is. De gemeente Antwerpen heeft wat dat betreft het advies van Seinpost niet volledig gevolgd. Een belangrijk aspect in het advies was namelijk dat er werk zou worden gemaakt van het verbeteren van de positie van prostituees. Voor wat de straatprostituees betreft is dit echter te weinig gebeurd. Er kan de nodige lering getrokken worden uit de manier van werken zoals dat bijvoorbeeld in Hamburg gebeurt. Hier heeft men bij het beheersbaar maken van de overlast, veroorzaakt door straatprostitutie, veel meer aan 'harm reduction' gedaan, en is men veel minder repressief te werk gegaan dan in Antwerpen. In Antwerpen hebben beleidsmakers zich de laatste jaren namelijk, wat de verslaafde

straatprostituees betreft, vooral bekommerd om de schone schijn. Op basis van de gesprekken met de vrouwen die als straatprostituee in de Atheneumbuurt werken, is een schrijnend beeld naar voren gekomen van de positie waarin zij verkeren. De vrouwen werken onder weinig hygiënische omstandigheden, het is de vraag of zij altijd aan veilige seks doen, en zij staan veel meer dan vroeger het geval was bloot aan allerlei gevaren. Een onbedoeld effect van het beleid is dat een categorie derderangs burgers is gecreëerd, die dagelijks strijd moet leveren om het hoofd boven water te houden. Straatprostitutie is door toedoen van het beleid niet verdwenen, het is enkel verdreven naar de rafelrand.

Marion van San (vansan@risbo.eur.nl) is hoogleraar Jeugd en Educatie aan de Universiteit Utrecht en de Universiteit van de Nederlandse Antillen. Daarnaast is zij senior-onderzoeker aan het RISBO (Erasmus Universiteit Rotterdam). Dit artikel is gebaseerd op haar onderzoekservaringen in Antwerpen.